

ROMSKÁ HUDBA V ČESKÝCH ZEMÍCH NA ZAČÁTKU TŘETÍHO TISÍCILETÍ

Milan Tesař, Česká republika

V roce 2004 vydalo brněnské Muzeum romské kultury velmi záslužné dílo – album *Gil'a Díla Gil'ora*, vybavené pečlivou dokumentací a zachycující tři vrstvy romské písňové tvorby: písně olašských Romů a starou a novou tvorbu Romů usedlých. Tomáš Šenkyřík, etnomuzikolog, editor alba a kurátor audiofondu Muzea romské kultury mi tehdy vysvětlil: „Folklor olašských Romů je naprosto typický, a to tím, že olašští Romové¹⁾ nepoužívají k doprovodu svých písní žádné hudební nástroje, na rozdíl od Romů usedlých. Doprovázejí se pouze zvuky, které vytvoří vlastním tělem. Luskají prsty, tleskají, podupávají nebo vytvářejí hrdelní basový doprovod. Pro novou tvorbu usedlých Romů je typické ovlivnění angloamerickou hudební kulturou, jazzem, rockem apod.“²⁾

Cílem mého referátu není muzikologický rozbor jednotlivých typů romského folkloru. Zaměřit se chci spíše na pronikání romské hudby do žánrů, s kterými se setkávám na letních festivalech – tedy do folku, world music, ale i popu v dobrém i horším smyslu toho slova. Věnovat se tedy budu pouze „nové tvorbě usedlých Romů“, přidržím-li se výše uvedeného rozdělení.

V současné době považuji za „velkou čtyřku“ naší romské hudby čtveřici kapel Točkolotoč, Terne čhave, Gulo čar a Romano Rat.

Svitavský Točkolotoč získával ostruhy už na předlistopadových Portách.³⁾ Se ctí se na pódia vrátil na konci 90. let a v roce 2005 mu vyšlo

¹⁾ Olašští Romové tvoří asi 10 % aktuální romské populace v České republice.

²⁾ Tesař, M.: *Gil'a Díla Gil'ora*. (Rozhovor s Tomášem Šenkyříkem). *Rock & pop* 2004, č. 5, s. 54.

³⁾ Točkolotoč je jedním ze sedmi držitelů interpretační Porty z roku 1986.

třetí album *So has oda has*,⁴⁾ které mě přesvědčilo o životaschopnosti a vývoji této dnes už zasloužilé kapely. V recenzi pro měsíčník *Folk & country* jsem psal: „Pokud jde o aktuální hudební styl Točkolotoče, při opětovném poslechu úvodní skladby 'Sam manuš sam' mě napadlo označení akustický crossover. Výrazná funkující basa ve spojení s akustickými kytarami vzdáleně připomíná jemnější skladby Red Hot Chili Peppers, vyhrávkami na saxofon skladbu zdobí host Milan Straka a v pozadí bublají klávesy externisty Bohumíra Bartoška. Co do počtu hostů se úvodní píseň zbytku alba vymyká, avšak napoví dost o celé desce. Například výrazná basa se objeví i v druhé skladbě 'Čhaje'.“⁵⁾ Povšimněme si zde důležitého momentu: Dechový nástroj – saxofon – slyšíme v podání hostujícího muzikanta. Totéž můžeme vysledovat i u brněnských Gulo čar, kde jsou dechaři sice členy kapely, ale nejsou to Romové.

Terne čhave z Hradce Králové o sobě dali výrazněji vědět v roce 2001, kdy slavili úspěch v diváckém hlasování na festivalu Zahrada.⁶⁾ Tam si jich také všiml Milan Pálež z vydavatelství Indies, které jim od té doby vydalo už dvě alba.⁷⁾ Zvuk Terne čhave snad nejvíc ze všech českých kapel připomíná celosvětově proslulé Gipsy Kings, což je dáno souzvukem až čtyř akustických kytar.

Stylově úplně jinde jsou brněnští Gulo čar, u kterých z tradiční romské hudby zůstal pouze jazyk a struktura textů. Nástrojové obsazení je velmi moderní, žánrově na nejnovějším albu⁸⁾ převládá funky a kapela

⁴⁾ Točkolotoč. *So has oda has*. Brothers Records 2005.

⁵⁾ Tesař, M.: Peštové v konkurenci obstáli. *Folk & country* 2005, č. 12, s. 33.

⁶⁾ Diváckou cenu Krtečka vyhráli Terne čhave na Zahradě přesně 15 let po úspěchu Točkolotoče na Portě.

⁷⁾ Terne čhave. *Avjam pale*. Indies Records 2003; Terne čhave. *Kaj džas*. Indies Records 2004.

⁸⁾ Gulo čar. *Gipsy Goes To Hollywood*. Sony BMG 2006. Jde o třetí album skupiny. Předcházely mu tituly *Pačas* (vlastním nákladem 2000) a *Baro drom/Dlouhá cesta* (Indies Records 2003).

by se mohla hudebně srovnávat například s Monkey Business. I proto je zarážející, že žánrového Anděla Gulo čar získali právě v kategorii World Music. Baskytarista Vladimír Dirda mi předloni v rozhovoru řekl: „Naše hudba by se klidně mohla vyrovnat produkci slavných muzikantů, kteří hráli kvalitně například cimbálovku. My chceme zůstat tak dobří jako naši dědové, ale snažíme se to dělat moderně.“⁹⁾

Čtvrtou kapelou, která s romskou tradicí pracuje zase úplně odlišně, je Romano Rat Idy Kellarové, Romky spíše z přesvědčení.¹⁰⁾ Produkce kapely se postupem času posouvá čím dál víc ke kvalitnímu jazzu a blues, avšak stále s romskými texty.

Samozřejmě existují i další kapely: Bengas, kteří experimentují s moderním popem a dalšími styly, Kale, kteří hledají nový zvuk a nové publikum po odchodu své mezinárodně známé zpěvačky-ikony Věry Bílé, nebo mladá skupina Le čhavendar. V poslední době – s rostoucí módou hiphopu – se dostává čím dál víc do popředí rapper Gipsy se svou skupinou *Gipsy.cz*.¹¹⁾ Z romských zpěváků-solitérů je podle mne nejzajímavější Ján Ačo Slepčík, jehož kytarová hra a styl zpěvu připomíná osamělé bluesmany z povodí Mississippi.¹²⁾

Ať už zmíněné kapely nebo sólisté hrají jakýkoli žánr, všechny spojují texty v pro nás exotické romštině, která však má paradoxně k českému jazyku bliž než například němčina nebo angličtina. (Romský jazyk se vyvinul ze sanskrtu a obě tyto řeči patří v rámci indoevropské

⁹⁾ Tesař, M.: Gulo čar. Funky z brněnského Bronxu. (Rozhovor se skupinou Gulo čar). Rock & pop 2004, č. 4, s. 55.

¹⁰⁾ Ida Kellarová je sestra známé zpěvačky, houslistky a skladatelky Ivy Bittové. Jejich matka často zdůrazňuje, že otec obou dcer Koloman Bitto měl maďarské kořeny, ale Rom nebyl. Přesto Ida Kellarová o „romských kořenech“ svého otce v rozhovorech běžně hovoří. Například: „Moje maminka byla Moravačka a tatínek byl Rom. Hodně se u nás hrál a zpíval moravský a slovenský folklór.“ (Tesař, M.: Ida Kellarová – Z konzervatoře přes Provázek ke kořenům. Folk & country 2001, č. 7-8, s. 38).

¹¹⁾ Jeho nové album by mělo vyjít na značce Indies Records v druhé polovině roku 2006.

¹²⁾ Album Ján Ačo Slepčík: Gipsy Songs. Amabile 2004.

jazykové rodiny mezi takzvané satemové jazyky spolu se slovanskými nebo baltskými jazyky – na rozdíl od jazyků kentumových, což jsou právě germánské, románské a keltské.)

Vladimír Dirda z Gulo čar mi řekl: „V textech našich písní se často objevuje Bůh, láska a děti. Snažíme se do hudby ukládat náš život takový, jaký momentálně prožíváme.“¹³⁾ A tak věnujme pozornost několika úryvkům z žánrově velmi moderního alba *Gipsy Goes To Hollywood*: „Milujeme děti, malé i velké, a ony nám naši lásku oplácejí. Učíme je, co a jak, a ony naslouchají, protože netuší, jak to na světě chodí.“ – „Mám rád lidi. Všichni máme jednoho otce. Nikdo z nás na zemi nežije dvakrát a nikdo neví, kdy bude povolán.“ – Kráčíme, Bože, po tvou cestě a píseň, kterou zpíváme, patří tobě. Všichni jsme tvoje děti, které jdou po cestě, co jsi nám ukázal.“

A ukázky dalších romských textů:

Točkolotoč: „Když hodně peněz u sebe mám – do hospody pospíchám. Dobré pivo, dobré víno – všem já poručím. Táto, mámo, já chci bavit se a pít.“ – „Každý večer se na hvězdy dívám, mé srdce s tebou rozmlouvá. Protože jsi Romka hezká a mé srdce pro tebe bolí.“

Ján Slepčík: „Ode mě má jedno dítě. Budu za ní chodit, půjdu za ní. Ona nechce, abych ji vídal, každý večer chodím, ale nikde ji nevidím.“ – „Mámo, co mám dělat, když nemám peníze? Jen jednou do měsíce dostáváme trochu peněz, nedá se z toho vyžít, mám malé děti.“ – „Moc jsem tě miloval, tys mě opustila, s jiným jsi odešla, na mě zapomněla. Potrestá tě sladký Bůh, budeš litovat.“

Můžeme shrnout, že romské texty mají jednoduchou strukturu a že v nich autoři řeší své každodenní problémy. Právě texty současné romské hudby mají nejbližší k folkloru, zatímco instrumentace přebírá prvky jiných žánrů a západní hudební kultury.

¹³⁾ Viz citovaný rozhovor z časopisu Rock & pop.

Romská hudba – především zřejmě vinou nesrozumitelného romského jazyka – zatím neproniká příliš často do médií. I když by například hudba Gulo čar byla v komerčních rádiích docela dobře hratelná, neděje se tak. Některé kapely – právě Gulo čar nebo Točkolotoč – to řeší jakousi úlitbou. Zařazují na svá CD i písně v češtině, ale ty jsou často nejslabšími články alb.

Na letních festivalech se romským kapelám poměrně daří – o některých úspěších jsem se už zmínil. Kromě toho mají Romové své vlastní festivaly, z nichž k nejdůležitějším patří světový romský festival Khamoro, pořádaný v Praze. Tam však má romská hudba z Česka zpravidla jen symbolické zastoupení.

Každá ze zmíněných „velkých“ romských skupin vydává u jiného vydavatele. Terne čhave se stali koněm Indies Records, u kterých své zásadní album *Baro drom* vydali také Gulo čar. Těm se však po vítězství v cenách Anděl podařilo přestoupit k nadnárodní společnosti Sony BMG. Točkolotoč své nejnovější album vydal u společnosti Brothers Records, která má u Sony zajištěnou distribuci. Kale odešli od BMG a vydali své první samostatné album u Supraphonu,¹⁴⁾ který je také jedním z nejsilnějších hráčů na českém trhu. Pouze solitér Slepčík vydal své album *Gipsy Songs* u malé společnosti Amabile ve spolupráci s romským sdružením Dženo a pražští Bengas se „spokojili“ s trpasličím vydavatelstvím Vaško Music.¹⁵⁾

Shromažďováním nahrávek – oficiálně vydaných i terénních – se cíleně zabývá Muzeum romské kultury se sídlem na Bratislavské ulici v Brně,¹⁶⁾ tedy přímo uprostřed takzvaného brněnského romského Bronxu. Jak už jsem zmínil, správcem archivu je „nerom“ Tomáš Šenkyřík, k jehož pracovní náplni patří i pravidelné terénní výzkumy v Česku i na východním Slovensku.

¹⁴⁾ Kale. Supraphon 2006.

¹⁵⁾ Bengas: Amen Phiras/Myjdem. Vaško Music 2005.

¹⁶⁾ Internetová prezentace muzea: www.rommuz.cz. Doporučuji mimo jiné pro základní informace o dějinách Romů, romském jazyce a romské hudbě.

Tomáše Šenkyříka, člověka s několikaletými zkušenostmi, který je celodenně romskou hudbou obklopen, jsem se nedávno zeptal, který hudební nástroj je v současné době mezi Romy nejoblíbenější.¹⁷⁾ V duchu jsem hádal, že housle byly zřejmě vystřídány kytarou a že na klišé s romským cimbálem už bych vůbec neměl myslet. Jaké však bylo mé překvapení, když Tomáš bez váhání odpověděl, že v současné době jsou nejoblíbenějším nástrojem mezi Romy klávesy. Vše, co jsem výše zmínil, je prý totiž hudba, kterou Romové tvoří pro nás „bílé“. Pro naše festivaly, pro naše fanoušky. Devadesát procent Romů prý poslouchá něco úplně jiného – romský pop s primitivními klávesovými rejstříky, který tradiční písně zplošťuje často na dvojdobý rytmus, přizpůsobený vestavěnému rytmickému doprovodu nepřilíš drahého nástroje. Tedy jakási obdoba komerčně úspěšného dua Eva & Vašek z blanenského vydavatelství Surf. Tyto kazety a CD se k nám dovážejí nejčastěji ze Slovenska, avšak existují i domácí romské kapely tohoto stylu.¹⁸⁾

Toto však naštěstí poslouchat nemusíme, a tak pro nás Romové zůstávají přirozeně muzikálním národem, který má kvalitní hudbu „v krvi“. Právě jástot tisíců fanoušků při vystoupení romských kapel na letních festivalech či jejich vítězství ve výročních anketách můžeme považovat za šťastné momenty, kdy to s rasismem české populaci není tak zlé. I toto je kouzlo, kterého je schopna world music.

Internetové stránky autora: <http://hudba.proglas.cz>

¹⁷⁾ Šlo o rozhovor vysílaný živě na Radiu Proglas v červenci 2006.

¹⁸⁾ Např. Gipsy Daktar: Čave Šumperkostar 3. Vydal Miloš Bandy 1998.